

НАУКАТА В ПОЛЗА НА ОБЩЕСТВОТО

**Сборник посветен на 70 годишнината на проф.
д. с. н. Духомир Минев**

Интегрирани интервенции в общ интерес – модел за ревитализация на междублокови пространства

*Вяра Ганчева**

За мен е чест да поздравя проф. Духомир Минев с неговия юбилей и да му благодаря за възможността да работим заедно в Института по социология, респ. в Института за изследване на обществата и знанието. Позволете ми да споделя моята признателност за кооперативността му и възхищението си от неговата научна честност и професионална компетентност. Особено ми се иска да открия съвместната ни работа по проекта, на който той беше ръководител – „Изследване на възможностите за по-ефективно използване на средствата от европейските фондове“ (Изследване на възможностите... 2014). Проектът е истински наръчник за това как трябва да се реализират интегрираните интервенции в общ интерес, което е тема на настоящия анализ, а и основен въпрос, когато говорим за наука в полза на обществото.

Проблемът: нарастване на неравенствата и задълбочаване на асиметрията държава – граждани

Последното десетилетие от т. нар. „преход“ у нас беше

* Гл. ас. д-р Вяра Ганчева; Институт за изследвания на обществата и знанието - БАН; e-mail: ganchevav@yahoo.com

белязан от нарастване на неравенствата между най-богатите 20% и най-бедните 20% – от 6 пъти през 2012 г., на 8 пъти през 2017 г. През 2017 г. линията на бедност общо за страната е 351,08 лв. средномесечно на лице от домакинство. При този размер на линията под прага на бедност са били 1665,3 хил. лица, или 23,4% от населението на страната (Индикатори за бедност... 2018).

Нарастването на неравенствата през ХХІ век, както отбелязва проф. Д. Минев, е радикално различно от нарастването на неравенствата през ХХ век. Причината е в драстичната промяна, настъпила през втората половина на ХХ век. Промяната е в конфигурацията на връзките между бедност, неравенства, растеж и развитие, при която „властта изостави ролята си на развитиен ресурс и се превърна в антиразвитиен фактор“ (Минев 2010: 7).

Последното задълбочи асиметрията „държава–граждани“ и има не само социално, но и пространствено-урбанистично измерение, както се вижда от анализа на междублоковите пространства в панелните комплекси по-нататък. Асиметрията е насочена към властовите дистанции и е аналогична на „информационната асиметрия на пазарите“, донесла на Джордж Акерлоф, Майкъл Спенс и Джоузеф Стиглиц през 2001 г. Нобелова награда за икономика.

Така както асиметрията на пазарите „изкривява“ транзакцията, ако едната страна има повече или по-добра информация, отколкото другата, така заради изкривяването/скриването на информацията се деформира и публичната комуникация между държавата и гражданите, респ. гражданското общество.

В своята Нобелова лекция на 8 декември 2001 г. Стиглиц твърди: „икономиката е толкова наситена с несъвършена информация, че е трудно да си представим как изглежда светът на перфектната информация, за която пледират пазарните фундаменталисти“. И още: „Различните хора знаят различни неща... *Управляващите знаят повече от управляваните...* (к. м. – В. Г.) Застрахованият познава по-добре своето здраве от застрахователя... Собственикът на кола познава по-добре нейните дефекти от купувача... Получателят на заем знае повече

за своите рискове от кредитора... Продавачът на стоката знае по-добре нейните качества от купувача“ (Stiglitz 2001: 488).

Асиметрията в отношенията между държавата и гражданите е в полза на държавата и изкривява начина, по който властта се упражнява и се управляват икономически и социални ресурси (Gancheva 2014). Естествената реакция на противодействие са *овластяването*, респ. *борбата за овластяване* – вкл. чрез граждански протести. Например протестите срещу застроявания на различни обекти в панелните комплекси на София демонстрират изострената чувствителност на гражданите към нарушаването на принципа на участието им във вземане на решения (Ганчева 2014).

Съвместното планиране като мост за изграждане на доверие между заинтересованите страни

Погледът върху триадата „държава–граждани–гражданско общество“ показва противоречивите им отношения в българското общество, напреженията между „менталния софтуер“ и „институционалния хардуер“.

Софтуерът на ума – моделът на мисли, чувства и поведение, който всеки човек придобива в детството си и следва през живота си (Хофстеде 2001) у нас се характеризира с големи властови дистанции и с избягване на риска. Тази комбинация прави възможна силната асиметрия в полза на държавата. Гражданите се *„капсулират“*, затворени в кръга на семейството и най-близките си роднини като спасителен пояс, с ограничени социални контакти извън този кръг.

Разчупването на порочния кръг е в изграждането на *стълба на партньорството* между държавата и гражданите. Информацията, комуникацията, консултациите, участието във вземане на решения и овластяването на гражданите са етапи в изграждането на партньорството. Овластяването е най-високото стъпало, но ако достигането му е възпрепятствано, протестите стават „политика на безвластните“ (Van de Donk 2004: 12). Те са индикация за проблеми в информацията и комуникацията, за злоупотреба с монополното положение и асиметрични

отношения.

Заедно с провежданите политики, въпросът за средата, в която се извършват дифузията на информацията и комуникацията, е много важен. Именно средата е тази, която изкривява и деформира информационните потоци, образува „информационни гета“ и води до информационни асиметрии „държава–граждани“. Така информационните неравенства надграждат пространствените, социалните и културните неравенства.

Според Д. Гълбрайт, в едно богато общество има компенсаторни механизми, които намаляват антидемократичните ефекти на монопола върху информацията и властта (Гълбрайт 1993). В бедно общество (като българското) монополът препяства дифузията на информация, формира „информационни гета“.

Когато липсва „култура на участието“, се развива „култура на неучастието“. Характерни за културата на неучастие са например „отказът от информация“, „ескейпизмът“, „вътрешната емиграция“, „изтичането на мозъци“, „апатията“.

Развиването на „културата на неучастие“ води до комуникационни алтернативи, напр. до „рационално невежество“, с което Олсън обозначава феномена, при който типичните граждани избират да не се интересуват от обществени въпроси, тъй като разходите за получаване на знания за тях са по-малко от ползите (Олсън 2001). Ето защо те следват незаинтересовано поведение.

В този смисъл именно съвместното планиране може да компенсира асиметрията на информацията и да включи гражданите във вземането на решения за тяхната физическа среда, респ. да ревитализира не само пространството, но и общността, както и да осигури устойчиво ползване на ресурсите в бъдеще.

Изследване на случай – междублоковите пространства на панелните комплекси в София

Изследователският проект „културна идентичност и енергийна ефективност при ревитализацията на междублоковите пространства на панелните комплекси в София“, изпълняван в периода 2015–2017 г., е финансиран от Фонда за научни изследвания към МОН. Бенефициент е Университетът по архитектура, строителство и геодезия УАСГ), а ръководител на междудисциплинарния екип е проф. д-р арх. Йордан Радев (Културна идентичност и енергийна ефективност... 2014).

Целта на проекта, в който авторът имаше честта да участва, е да се създаде и тества методология за планиране и ревитализация на междублоковите пространства на панелните комплекси в София в контекста на архитектурно-културното наследство и устойчивото развитие, в частност биоклиматичната архитектура и енергийна ефективност. Предназначението му е да допринесе за равнопоставеност на централните зони и периферните квартали в културните прояви в София, като отвори място за децентрализиране на културния живот към периферията в контекста на устойчивото развитие на градската среда.

Общата платформа за реализацията е споделеното разбиране между архитекти, урбанисти, икономисти и социолози за форсайт прогнозирането на общностно развитие, според което идентичността на една общност има *три измерения* – идентичност с миналото, с настоящето и с бъдещето. В този смисъл *за културната идентичност на обитателите, свързана с междублоковото пространство, значение имат паметта на/за мястото, настоящият имидж на квартала, визията за бъдещето му.*

Теоретичен модел на ревитализация и хипотеза на изследването

В теоретично отношение предпоставката, от която тръгва изследването, е конструкцията на Пиер Бурдийо за връзката между физическо и социално пространство. По-точно тезата, че социалното пространство (структурата на отношенията между

различните видове капитали) се обективира във физическото пространство, което се представя като „разпределения на различни видове блага и услуги, както и на достъпа на групата актьори до тях, в зависимост от физическото им разположение“ (Bourdieu 1993: 161).

В този смисъл междублоковото пространство (МБП) е дефинирано като „свободен терен в застроени с едропанелни жилищни сгради урегулирани поземлени имоти – общинска собственост, отредени за благоустрояване, озеленяване, паркиране, спортно-развлекателни дейности и други дейности за задоволяване на потребностите на обитателите на прилежащите и съседните едропанелни жилищни сгради в съответния имот“.

С оглед на разполагането на капитали се увеличават или намаляват шансовете на достъп до тези блага и услуги. С други думи, изследването на структурата на физическото пространство позволява реконструиране на социалната структура, обективизирана в него. Отивайки по-далече, тук предпоставяме, че конструирайки физическо пространство и увеличавайки достъпа до блага и услуги, т. е. като го ревитализираме/социализираме, увеличаваме не само физическия, но и социалния капитал.

Така, следвайки „Теорията на счупените прозорци“ на Малкълм Гладуел, представена в книгата му „Повратна точка“ (Gladwell 2000), можем да предположим, че възстановявайки междублоковите пространства можем да ревитализираме общността...

Предпоставка на по-нататъшния анализ са следните обобщения:

1. Комбинацията от урбанистични, социологически, икономически и културно-антропологични методи разкрива, че междублоковите пространства (МБП) заемат не просто физическата, но и социалната, икономическата, културната и екологичната периферия на пост-социалистическия град. Разположени в панелните комплекси на градовете, в най-маргинализираните, т. нар. „необлагодетелствани квартали“, те образуват своеобразни гета.

2. Логично следствие от моноцентричния модел на разрастване на градовете, който в дългосрочен план превръща

панелните комплекси в „градски спални“, са именно обединените в мрежа занемарени междублоковите пространства. Днес те са символи на отчуждението, нелицеприятни „задни дворове“, „ничия земя“, „джобове на бедността“.

3. „Периферният град“ – панелният комплекс, има своя периферия – междублоковите пространства (МБП). В тези публични – общодостъпни, но не и общи в социално-психологически смисъл пространства – общото благо е загърбено. Това гарантирано „осиурява“ лошо качество на живота, заради липсващите придружаващи услуги, удобства и недоизградената инфраструктура.

Изводът, който можем да направим, е че в „периферията на периферията“ се наблюдава *акумулиране на неравенства* – социални, икономически, екологични и културни. Те водят до натрупване на отрицателни ефекти и проблеми със социалното включване на обитателите на комплексите. Например културно-антропологичният анализ на междублоковите пространства показва ясно, че negliжирането на значението им на обществени места, които допринасят за изграждането на общностна идентичност, има неблагоприятни последици в индивидуален и в обществен план. То е илюстрация на разпадащи се общности и на т. нар. „аморален фамилизъм“¹.

Интегрирани, събраните и обработени интердисциплинарни оценки – количествени и качествени, субективни и обективни, външни и вътрешни – доказват хипотезата за *акумулиране на различни видове уязвимости* – социална, културна, икономическа и екологична, респ. за „*множествена уязвимост на обитателите в МБП*“.

Теоретичната теза е, че за да ревитализираме междублоковите пространства трябва да обърнем процеса на

¹ Антропологът Едуард Бенфийлд (Banfield 1958) използва това понятие през 1958, за да опише определен тип поведение, присъщо за разпадащите се традиционни общности, които не успяват успешно да се модернизират. Това е начин на мислене, при който всички значими социални връзки се свеждат до лоялност в рамките на семейството.

натрупване на неравенства в процес на акумулиране на предимства – екологични, социални, икономически и културни. Ето защо е необходима трансформативната иновация за ревитализацията на МБП. Тя изисква комбинация от пространствени, социални и икономически промени, тоест необходимо е разработването на интегриран подход за градско обновление.

За постигането на целта – ревитализация, прилагаме методологията на дизайн мисленето – широкоспектърна методология и радикален подход към иновациите, която поставя в центъра си *потребителските опит* и *преживяване* (human-centered design). Избрахме именно *дизайн мисленето* за ревитализирането на МБП, за да решим комбинирани проблеми, свързани едновременно с решаване на *конфликти* (conflict resolution), изграждане на така наречените *меки умения* (soft skills) и разбиране на *потребителските пътеки и опит* (user experience).

Ревитализацията на междублоковите пространства: от акумулиране на неравенства към акумулиране на предимства

Преосмислянето на градското планиране и създаването на нови механизми за градоустройство е изправено пред сериозни предизвикателства: загуба на природни ресурси в градовете; социална поляризация; задръствания и замърсяване на въздуха; комерсиализация на историческите дадености и загуба на идентичност; упадък и загуба на публични пространства или липса на достъп до такива на голяма част от хората.

За преодоляването на въпросните предизвикателства на първия етап на проекта беше избран интердисциплинарен подход. На основата на дефиницията на МБП чрез териториално-устройствен, правно-икономически, финансов и социално-антропологичен анализ бяха идентифицирани проблемите в междублоковите пространства (МБП). Използвани бяха емпирични – количествени и качествени урбанистични, финансово икономически, социологически и културно-

антропологически методи.

С последователни итерации за изследване бяха избрани най-необлагодетелстваните части на панелните комплекси на София, където има най-тежки проблеми със социалното и пространственото включване.

Обобщен, анализът на градското пространство, който предшества урбанистичното планиране по-нататък, констатира следното състояние на МБП и съседните едропанелни жилищни сгради в съответния имот: акумулиране на неравенства в МБП на периферните райони, нарастваща гетоизация и изолация на обитателите и натрупване на здравни, социални, икономически, екологични и културни рискове.

Така комбинацията от занемарени зелени площи и отдалеченост от образователна, социална и културна инфраструктура – училище, детска градина, социално заведение, културен център, читалище или каквато и да е друга форма на социална инфраструктура – води до липсата на каквито и да е възможности за развитие на интензивни социални контакти между обитателите на панелните комплекси.

По този начин средата в периферните МБП не дава възможност на своите обитатели да развият каквато и да е форма на пълноценен и удовлетворяващ обществен живот.

Ревитализация означава изграждане на устойчиви и жизнеспособни МБП. Тя изисква не просто обновяване на занемарените пространства в панелните комплекси, но и генериране на трансформативна иновация. Нейната цел е постигане на високо качество на живот на обитателите, подобряване на благосъстоянието им.

Иновацията следователно, е свързана както с концепцията за преобразуването на физическата среда, така и с решаването на твърде сложна задача – създаването на общност чрез архитектурно-урбанистични похвати и чрез устойчиви във времето решения за пространството, за общността и за ресурсите.

Устойчивата ревитализация като интегрирана интервенция в общ интерес

Определяме *ревитализацията като интегрирана интервенция (в социалната, икономическата, екологичната и културната област) за о(б)живяване, реконструкция и обновяване на градски устройствени зони, в случая междублокови пространства, в общ интерес, вкл. за по-качествени и пълноценни обитаване, бизнес, транспорт и комуникации, отдих и развлечение.*

Оценката за напредъка в процеса на ревитализацията включва субективни и обективни измерители, количествени и качествени, външни и вътрешни оценки – напр. подобро качество на живот в здравословна среда, сигурност за възпитание, образование и взаимопомощ. Субективните чувства на удовлетвореност и усещане за щастие също са признак за успешно о(б)живяване на пространството.

Ревитализацията на МБП разглеждаме в контекста на оценката на потенциала за гъвкавост, регенерация, „отворени иновации“, вкл. културни, социални, икономически и екологични – напр. за енергопроизводство, за енергопотребление и/или за развитието на креативни и рекреативни индустрии.

Обмислянето на инвестирането в областта на екоиновациите, екосистемните услуги и устойчивата енергия, както и в областта на креативните и рекреативните индустрии, изисква а се вземат предвид специфичните силни и слаби страни на местния потенциал на общността и на заинтересованите страни².

Важно е също да бъдат намерени практически решения за разделяне на икономическия растеж от влошаването на околната среда. Нека не забравяме, че МБП са репери на Зелената система на София.

Иновацията е в сърцевината на усилията за промяна на

² Напр. платформата „София – зелена столица“ обединява експерти и неправителствени организации. Подобна е и структурата на „Визия за София“ (вж. София – зелена столица; Визия за София).

икономиката и обществото на Европа в посока едно ресурсноефективно и нисковъглеродно бъдеще. Естествено – осъществяването на иновации за устойчив растеж изисква холистичен подход и дългосрочни перспективи. Фокусирането върху трансформативна иновация при ревитализиране на МБП изисква участието на ключови заинтересовани страни във всички фази – от проектирането на политика до мониторинга и оценката.

Изграждане на капацитет за устойчива ревитализация на МБП

В книгата си „Великите улици“ Джейкъбс посочва, че освен да отговарят на утилитарни цели, улиците всъщност са най-важният елемент на системата от публични пространства в един град. Разглеждайки редица примери от цял свят, критично сравнявайки и анализирайки отделните компоненти на физическата среда, Джейкъбс определя следните основни критерии за това една улица да бъде „велика“:

- Първо и най-важно – *великите улици* трябва да създават и укрепват местните общности – трябва да улесняват взаимодействието между хората. Необходимо е да са достъпни за всички, да бъдат разпознаваеми и да позволяват лесна ориентация. В тези улици трябва да е възможно да се срещаш с най-различни хора, от различна религия, раса или възраст. Те трябва да са място, в което да искаш да прекараш свободното си време, да живееш, да работиш, да играеш или просто да се събираш с хора.

- Великите улици са комфортни и сигурни. В летните дни те трябва да осигуряват сянка и да бъдат по-приятни за прекарване на време. Същевременно трябва да предпазват от вятър и да са сигурни – да позволяват смесване на различни видове превозни средства, без никой да се чувства застрашен.

- Великите улици насърчават участието и споделянето. Хората спират да разговарят; седят; гледат и са част от цялото „случване“ на живота. Улиците дават възможност на хората да

бъдат част от различните събития и демонстрации, както и да участват в тяхната поддръжка.

- великите улици са тези, които могат да бъдат запомнени. Те оставят силно и трайно положително чувство. Мисълта за дадена улица всъщност дава възможност за пресъздаване на характера на целия град и на място, в което искаш да се завърнеш (Jacobs 1993).

Съчетаването на подобни изисквания при ревитализиране на МБП не може да бъде случаен акт, а по-скоро изисква внимателно комбиниране на различни елементи на физическата среда за преобразяване на публичното пространство чрез умело изработен проект.

Комбинирането трябва да се основава на зачитане на миналото, уважение към бъдещето и познание за настоящето. Неслучайно Умберто Еко предполага съществуването на архитектура на *конотационни лексикоди*, основана на културни конвенции и културно наследство на определена ера или група. Така че всеки архитектурен стил е израз и продължение на миросгледа и нагласата, която доминира в определен момент от времето (Еко 1997).

Ако перифразираме това, което казва Джейкъбс, и приложим думите на Еко към проблематиката за МБП, ще се убедим, че *устойчивостта означава не просто спиране на деградацията, а и процес на непрекъсната ревитализация (регенерация) – осигуряване качество на живот както за настоящите, така и за бъдещите поколения.*

Междугенерационен аспект на ревитализацията на МБП – форсайт прогнозиране

За културната идентичност на обитателите, свързани с междублоковото пространство, значение имат както паметта на/за мястото, така и настоящият имидж на квартала, а също и визията за бъдещето му. В миналото занемарявани от жителите и пренебрегвани и подценявани от градските власти, днес, след световната икономическа и финансова криза, на фона на глобалните промени в климата, междублоковите пространства

могат да бъдат разглеждани като споделени пространства, фрактални пространства, фокусни точки, които поддържат гръбнака на градовете и свързват зелените коридори в тях.

Ревитализираните междублоковите пространства, разбирани като споделени пространства, трябва да са достъпни, полезни и приятни. Те могат не само да потребяват, но и да пестят енергия, да осигуряват необходимия комфорт (за отдых, контакти и развлечения), да формират екологична и естетическа култура, да засилват сплотеността на общността и така да насърчават индивидуалното и обществено здраве.

Градската икономика, участието и благополучието на всеки гражданин – собственик или наемател на жилище в района, пенсионер или родител на малко дете, търговец, пешеходец или велосипедист, зависи от преосмислянето на междублоковите пространства като обществени места, а не просто „ничи пространства“.

Независимо дали са паркинги, зелени площи, детски или спортни площадки, междублоковите пространства имат смисъл за идентифицирането на жителите с квартала, защото те са част от общия му имидж. Причината е, че адекватното и конкретно проектираното публичното пространство не само допринася за подобряване на цялостния визуален характер, но и укрепва икономическите дейности и подобрява функционалността на града.

Кварталите с нормална плътност на застрояването, които имат адекватно публично пространство, инфраструктура и съоръжения за обществен транспорт, насърчават ходенето пеша, колоезденето, както и други форми на екологичен немоторизирано мобилност, като по този начин намаляват въглеродните емисии и зависимостта от изкопаеми горива. А наличието на пешеходни улици и обществени места в междублоковите пространства, където жителите могат да се съберат (спортни, развлекателни, или културни центрове) насърчава социалната свързаност и разнообразие. По този начин кварталите стават по-сплотени, живи и в крайна сметка по-привлекателни (за жителите, за инвеститорите). По-доброто градско планиране, като отчита възможностите за енергийна

ефективност и културна идентичност на междублоковите пространства, може да реши много от проблемите, пред които са изправени градовете, да предостави повече и по-добри услуги, да доведе до просперитет сегашните и бъдещите поколения.

Междусекторен аспект на ревитализацията на МБП

От основно значение е създаването на МБП като ново интеграционно пространство чрез ефективни политики, които засягат различни аспекти: икономическа устойчивост, социални резултати и участие на общността, пространствено качество, енергийна ефективност. Когато се дискутира въпросът за качеството обаче, от основно значение е да имаме напълно разработена рамка за оценка, която правилно да „предвижда“ различните въздействия на интервенциите и по-добре да се справи с нея в дългосрочна перспектива. Съчетанието на междусекторния и междугенерационния аспект ни дава основание да смятаме, че ревитализацията на МБП може да стане чрез интегрирани инвестиции. Само ако са обмислени предварително, с участието на заинтересованите страни, промените могат да осигурят необходимите условия и предпоставки за устойчиво развитие във всички аспекти сега и в бъдеще.

Можем да обобщим, че ревитализацията на МБП е процес на изграждане на пространство, на регениране на ресурси и на здрава, устойчива общност. Процесът на ревитализация може да се реализира само чрез партньорство между заинтересованите страни и трансформативни иновации, чрез които да се акумулират предимства – екологични, социални, икономически и културни, които са устойчиви във времето и в пространството.

„Отворените иновации“: референтна рамка за ревитализация

Отвореността на градската система е основен критерий за определяне на устойчивостта. Неустойчив град е градът, безразличен към влиянието си върху други системи. Правилната

посока, която трябва да поемем, е да превъзмогнем всички проблеми чрез интелигентно и устойчиво управление на недвижимата собственост. Тази постановка, заедно със събраните данни, теоретичният модел и анализът дотук ни насочват към извода, че синергията, необходима за постигане на целта – ревитализация на МБП – изисква едновременно осъществяване три научно-приложни задачи:

1. Ревитализация на пространството: насърчаване на ефективното използване на природни и изградени ресурси, отговарящо на екологичното измерение на устойчивостта, доколкото МБП са репери на Зелената система на София. Фокусът е също така и върху социалните, културните и икономическите функции на средата, доколкото в маргиналните МБП те са пренебрегнати.

2. Ревитализиране на общностите: утвърждаване и развиване на тяхната културна идентичност, повишаване на потенциала на социалния капитал, на изобретателността и мотивацията на ползвателите на МБП, вкл. икономическата им заинтересованост, като ключово изискване за социална устойчивост.

3. Регенериране на ресурсите: иновативно възстановяване, вкл. финансиране на проектите за постигане на енергийна ефективност и икономическа устойчивост.

Най-подходящият научен метод за изпълнението на тези научно-приложни задачи е методът на „отворените иновации“, който прехвърля научно знание и иновации, като трансформира социалния капитал, поради което е особено подходящ за планираната трансформативна иновация. В началото на ХХІ век американският учен Хенри Чесброу (Chesbrough 2003) развива концепцията за шесто поколение иновации, определяйки ги като „отворени иновации“. Отворените иновации се основават на модели на иновационни процеси в мрежа, които са фокусирани върху генерирането на нови идеи за развитие вътре в организацията, но отчитат и външното влияние на средата. Чесброу определя отворената иновация като „целенасочено използване на входящи и изходящи потоци на знание за

ускоряване на вътрешните иновации и разширяване на пазарите за вътрешно използване“ (Chesbrough 2003). Според Чесброу отворените иновации са парадигма, която използва външни и вътрешни идеи, вътрешни и външни пътеки към пазара. Разширеното им тълкуване, обаче може да включва и пътеките към обществото. Именно при отворените иновации се изгражда мост между вътрешните и външните ресурси и се използват възможностите да се получи печеливша синергия от съчетаването на опита на гражданския сектор, уменията на бизнеса, ценните знания на широката публика.

Заключение

Парадигмата за отворени иновации описва нова рамка за стратегическо планиране и действие с цел постигане на повече ползи и блага от иновационния процес. Тя предполага, че *иновацията е културна нагласа, дизайн на средата, необходима за реализиране на радикалния процес на иновациите*. Парадигмата следователно включва както краудсорсинга, така и базираните на реалните нужди на потребителите иновации и съвместното създаване (Асланова 2017). „Отворената иновация“ може да се операционализира и в трите аспекта, свързани с ревитализацията на МБП – пространство, общност и ресурси и изглежда по следния начин:

1. Отворена иновация за ревитализация на пространството: потребителски ориентиран дизайн (вж. User-centered design).

2. Отворена иновация за ревитализация на общността: Плейсмейкинг (вж. What is placemaking?).

3. Отворена иновация за регенериране на ресурсите: комуникативно планиране със заинтересованите страни.

Общото в съчетанието на трите вида отворени иновации е, че имат за отправна точка потребителите и предпоставят, че те като участници в ревитализацията разбират процеса най-добре, защото „общността е експертът“.

Междублоковите пространства (МБП) могат да са ресурс за

постигане на устойчив, приобщаващ и интелигентен растеж, ако бъде мобилизирана синергията на различни видове отворени иновации. Тяхната ревитализация ще стане „мисия възможна“ чрез „архитектура с отворен код“, а когато моделът за ревитализация чрез интегрирани интервенции в общ интерес стане реалност, градовете ще станат наистина градове за хората.

Литература

Асланова, Л. 2017. *Иновации в публичния сектор: стратегии, култура, законотворчество*. < <http://innovationstarterbox.bg/blog/inovatsii-v-publichniya-sektor-strategii-kultura-zakonotvorchestvo> >.

Визия за София. < <https://vizia.sofia.bg> >.

Ганчева, В. 2014. Протести и контра протести в България: „25 години (не) стигат! В: *Гражданско общество и граждански протести*. София: Фондация „Човещина“, 135–143.

Гълбрайт, Дж. 1993. *Анатомия на властта*. София: Христо Ботев.

Изследване на възможностите за по-ефективно използване на средствата от европейските фондове. София: ИИОЗ, БАН / Издателство ОМДА.

< http://www.omda.bg/uploaded_files/files/articles/%D0%91%D0%AA%D0%9B%D0%93%D0%90%D0%A0%D0%A1%D0%9A%D0%90_%D0%90%D0%9A%D0%90%D0%94%D0%95%D0%9C%D0%98%D0%AF_%D0%9D%D0%90_%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%98%D0%A2%D0%95-112%D0%90%D0%B1-2__1408479179.pdf >.

Индикатори за бедност и социално включване. *НСИ 2017*.

< www.nsi.bg/bg/content/16120/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D1%8A%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B8-%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%B2%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7-2017-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0 (посетен 30.04.2018) >.

Културна идентичност и енергийна ефективност при ревитализацията на междублоковите пространства на панелните комплекси в София. 2014. < <http://blockareas.bg/bg/> [сайт на проекта]

>.

- Минев, Д. 2010. *Заличаването на бедността и неравенствата от социалните изследвания и последствията от това*. < academicforum.eu/afon2010/pdf/Poverty&Inequalities.doc >.
- Олсън, М. 2001. *Възход и упадък на нациите*. София: Златорогъ. *София – зелена столица*. < <https://sofiagreencapital.org/> >.
- Хофстеде Х. 2001. *Култури и организации: софтуер на ума*. София: Класика и стил.
- Banfield, E. C. 1958. *Moral Basis of a Backward Society*. [Paperback.] [Origin: Banfield E. C., L. F. Banfield. *The Moral Basis of a Backward Society*. Glencoe, IL: The Free Press, 1958.]
- Bourdieu, P. 1993. *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: Columbia University Press.
- Chesbrough, H. 2003. *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press.
- Eco, U. 1997. *Rethinking architecture: a reader in cultural theory*. London / New York: Routledge.
- Gancheva V. 2014. „State-citizen information asymmetry and Sustainable (non-) development. 25 years since the start of the Bulgarian transition“. *Sociological problems*, Special Issue.
- Gladwell M. 2000. *The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference*. Little Brown.
- Jacobs, A. 1993. *Great Streets: Massachusetts Institute of Technology*. Jacobs, A. 1993. *Great Streets: Massachusetts Institute of Technology*, MIT Press: MIT Press.
- Stiglitz J. 2001. *Information and the change in the paradigm in economics, Prize Lecture, December 8*. < http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2001/stiglitz-lecture.pdf >.
- User-centered design. – *Wikipedia*. < https://en.wikipedia.org/wiki/User-centered_design >.
- Van de Donk W., B. D. Loader, P. G. Nixon, D. Raucht 2004. Introduction: social movements and ICTs. In: Van de Donk W., B. D. Loader, P. G. Nixon, D. Raucht. *Cyberprotest. New media, citizens and social movements*. New York: Routledge, 1–26.
- What is placemaking? *Project for Public Spaces (PPS)*. < <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking> >.